

ORIGINEA ISTROROMÂNILOR. CERTITUDINI ȘI IPOTEZE¹

Istroromânii formează cel mai mic grup de români sud-dunăreni care vorbesc un dialect propriu. Astăzi ei locuiesc în partea croată a Peninsulei Istria, în preajma Mării Adriatice, la nord și la sud de Muntele Mare (it. Monte Maggiore, cr. Učka Gora), fiind continuatorii marelui grup al românilor apuseni (Pușcariu 1926, p. 4). Numele de *istroromâni* este savant, o creație a celor care s-au ocupat de ei (lingviști și istorici). Având conștiința identității lor, istroromânii se consideră români și își zic în limba croată, când vorbesc cu străinii, *rumuni*, termen ce a pătruns și în graiul lor (Petrovici–Neiescu 1964, p. 196). După alte surse (Dahmen 1989, p. 452; Kovačec 1999, p. 132) istroromânii n-au un sentiment național românesc, declarându-se croați (mai ales cei din nord); în sud, mai mult de jumătate se declară, după apartenența regională, istrieni (Filipi 2002, p. 47).

După o mărturisire a istoricului venețian Irineo della Croce (1698, p. 334), ei își ziceau *rumeri*, cuvânt care îl continuă pe lat. *romani* (sg. *romanus*), cu unele transformări fonetice (*o* neaccentuat > *u*, respectiv *a* accentuat urmat de *n* + vocală > *ə* și cu rotacismul lui *n* simplu intervocalic în elementele de origine latină).

Croații îi numesc *vlahi*, iar limba *vlaški*. În glumă, croații le mai spun *čiribirci*. Un alt etnonim sub care sunt cunoscuți este cel de *cici*. Între ei își spun (cu ajutorul unor derivate de la numele localității): *jeiânți* ‘locuitori din Jaiân’ sau *susševți* ‘locuitori din Sușnievița), *costărcănți* ‘locuitori din Costârcean’, *novoșâni* ‘locuitori din Nova Vas = Noselo’, iar graiului, *jeiânski* ‘pe jaiânește’, *susševski* sau *șusševski*, *novoșânski* etc. (Kovačec 1999, p. 131; Filipi 2002, p. 47) sau (cu ajutorul unor adverbe și expresii adverbiale): *jeiânski*, *po nășu*, *po jeiânsku*, iar la Sușnievița *po nășe* sau *cum și noi* (Petrovici–Neiescu 1964, p. 197).

În ceea ce privește originea istroromânilor, părerile cercetătorilor nu coincid.

După Ov. Densusianu (1901, p. 337–346; 1961, p. 218–223), idiomul vorbit de istroromâni trebuie considerat ca fiind un grai dacoromân transportat în Istria de coloniști români din Banat și din sud-vestul Transilvaniei. Sigur este, oricum, că istroromânii nu sunt băștinași în locurile de astăzi. Rotacismul (trecerea lui *n* simplu intervocalic în *r*), fenomen caracteristic istroromânei, nu cuprinde și elemente lexicale de origine venetă și croată. Aceasta dovedește că fenomenul era încheiat în momentul contactului istroromânilor cu veneta și croata și, deci, că el, rotacismul, nu s-a putut produce în Istria. Spre aceeași concluzie, a neautohtoniei istroromânilor în regiunile în care îi aflăm azi, îl conduc și alte fapte: prezența în istroromână a

¹ Variantă cu unele adăugiri față de capitolul din Frățilă–Bărdășan 2010, p. 19–23; vezi și Frățilă 2010b, p. 48–52.

unor elemente albaneze (noi am zice autohtone comune cu albaneza) ca: *dejel'*, *moš*, *ronze*, *tšofe* = alb. *djal'e*, *moše*, *rendes*, *kafë*, sau elementele slave vechi care în istroromână, ca și în dacoromână, au un caracter sud-slav răsăritean și nu apusean. Or, se știe, azi istroromânii se află în contact cu croații și slovenii.

Faptele lingvistice care l-au determinat pe Densusianu să-i considere pe istroromâni originari din Banat și Transilvania de sud-vest sunt următoarele:

1. Lipsa palatalizării labialelor.
2. Forma *žožet* = dr. *deget*, care se găsește în Banat și prin unele părți ale Transilvaniei sub forma *žéžot*, *žéžet*.
3. Formarea condiționalului cu ajutorul auxiliarului *a vrea*: ir. *v]rěš*, *reĭ*, *re*, *ren*, *reĭs*, *re*, *băn*. *v]rěš*, *reĭ*, *re*, *rem*, *reĭs*, *re*.
4. Forma ir. *tšoptir* „piepten” apropiată de formele transilvănene de pe văile Mureșului, Crișului și Someșului *tšaptōn*, *tšepten*, care presupune la inițială evoluția *t' > k > č*.
5. Rotacismul lui *n* simplu intervocalic în elementele de origine latină, fenomen ce nu poate fi despărțit de cel cunoscut în graiul moților.
6. Ir. *skont* care se apropie de forma transilvăneană de vest *skaund* și mai ales de megl. *skant*.

Deoarece istroromâna nu conține niciun element de origine maghiară, Densusianu presupune că despărțirea istroromânilor de dacoromâni trebuie plasată în secolul al X-lea. Dar

„istroromânii, spune Ov. Densusianu, nu reprezintă un singur strat de populație românească; coloniile noi s-au așezat peste populația care venise, încă din secolul al X-lea, din regiunea dacoromână de sud” (Densusianu 1961, p. 221).

În drumul lor din părțile vechii Dacii spre Istria, viitorii istroromâni au întâlnit și o populație macedoromână, cu care s-au amestecat. Așa se explică, după savantul român, prezența în istroromână a unor forme cu labialele palatalizate: *kl'ept* „piept”, *mnie* „mie”. Influența elementului aromânesc asupra istroromânilor a fost însă de mică importanță.

Concepția lui Ov. Densusianu despre originea istroromânilor este împărtășită și de Iosif Popovici (1914, p. 122–129), dar și de Nicolae Drăganu (1933, p. 601–618), Em. Vasiliu (1968, p. 144–157), Ion Coteanu (1961, p. 115: „Din dacoromână s-a rupt [...] istroromâna, dar aceasta, izolându-se cu totul, a devenit o limbă de sine stătătoare”). Iosif Popovici (1914, p. 126) afirmă: „Eu sunt ferm convins că-n dialectele române din Istria avem două straturi, un strat din sec. X–XIII și al doilea din sec. XIV–XVI”. Primul strat pornește spre sfârșitul secolului al XI-lea, pe timpul comunității dintre bănățeni, dacoromâni și meglenoromâni. Faptul este probat de asemănările dintre dacoromână, istroromână și meglenoromână, și anume de lipsa elementelor maghiare și de evoluția sunetelor în elementele slave. Peste primul strat din istroromână s-a suprapus un al doilea, de macedoromâni, între secolele al XIV-lea și al XV-lea, înainte de influența turcească în sârbocroată. În sprijinul ideii că patria primitivă a istroromânilor a fost Banatul și sud-vestul Ardealului, Iosif

Popovici invocă o serie de concordanțe între dialectul istroromân și graiurile dacoromâne de vest, cum ar fi: *a* (accentuat) pronunțat *ă* (*o*); *ă* protonic devenit *a*; lipsa palatalizării labialelor; rotacismul lui *n* simplu intervocalic; formarea optativului cu *reș* din *vreaș* etc. (vezi cap. VII. *Raportul dintre dialectele istroromâne și celelalte dialecte române*, p. 114–121).

S. Pușcariu respinge teoria originii nord-dunărene exprimată de Ov. Densusianu și de I. Popovici. Istroromânii nu sunt nici pentru el băștinași în locurile ocupate astăzi de ei, ci

„un val aruncat la poalele lui Monte Maggiore din Istria, în cursul dislocărilor mari pe care a avut să le sufere un grup mare al neamului nostru, *Românii Apuseni*” (Pușcariu 1926, p. 4).

Românii apuseni se găseau în partea nord-vestică a Peninsulei Balcanice, în fosta Iugoslavie, fiind cunoscuți de documentele medievale sârbocroate sub numirile *vlahi*, *mavrovlahi* (*Μαβρόβλαχος*), *morlaci* sau *cici*.

„Acești români sunt urmașii populației autohtone cu grai romanic pe care slavii au găsit-o la venirea lor în nord-vestul Peninsulei Balcanice. Ei erau în strânsă legătură cu românii răsăriteni, din Bulgaria de azi, și cu strămoșii dacoromânilor, dincolo de Dunăre, dar erau diferențiați în limba lor de ceilalți romani de est, de dalmăți [...]” (*ibidem*, p. 5).

Cu timpul, românii apuseni au fost împinși din Serbia în Bosnia și Herțegovina și pe coasta Dalmației (sec. al XIII-lea), iar în secolele al XV-lea–al XVI-lea au ajuns în locurile de azi și chiar pe insula Veglia. Parte din ei au fost slavizați, singurii supraviețuitori fiind istroromânii din preajma lui Monte Maggiore.

Existența strămoșilor românilor apuseni în fosta Iugoslavie este atestată de numiri topice românești (mai ales de munți) ca de exemplu: *Kručica* (Crucița), *Negrișori*, *Magura*, *Kormatura* (Curmătura), *Lakustovo* (Lăcustă), *Kornișor*, *Kornet*, *Korbovo*, *Ratunda*, *Prijot* (Preot), *Taor* (Taur), *Durmitor*, *Cipitor* (Ațipitor), *Visitor* (Visător), *Pirlitor* (Pârlitor), precum și de nume de persoane cunoscute azi la sârbocroați ca: *Barbat*, *Barbatovac*, *Berbos* (Bărbos), *Drakul*, *Drakulovich*, *Fečor*, *Ljeporov* (Iepure), *Lupulović*, *Mikul*, *Magurice*, *Pasarel*, *Sarapa* (Sare-apa), *Sarebire* (Sare-bine), *Šerbula*, *Šerban*, *Strimbul*, *Surdul*, *Ursul*, *Ursulović*, *Visulović*, *Vyšinel* (Vișinel), *Zmantara* (Smântână) etc. (Pușcariu 1940, p. 247). Aceeași dovadă o fac și unele împrumuturi de cuvinte românești în sârbocroată, precum: *jabušoliti* „a umbla cu greu” (< rom. *a-bușile*), *blavor*, *blavur* etc. (< rom. *bălaur*), *bešika* „bășică”, *birka* „un fel de oi”, *burag* „venter animalis” (< rom. *buric*), *krbun* „cărbune”, *krna* „carne”, *mamaljuga* „mămăligă”, *struga* „strungă” etc. (Pușcariu 1926, p. 278–297). O altă dovadă a existenței acestei populații românești în partea de nord-vest a Peninsulei Balcanice o constituie numărătoarea oilor în perechi de către ciobanii din apropierea orașului Zara (Zadar): *dô*, *pâto*, *șasto*, *șopće*, *zeći* (Pușcariu 1940, p. 247).

Românii apuseni erau în contact cu dacoromânii de vest, argumentul constituindu-l coincidențele dintre dialectul istroromân și subdialectul bănățean sau graiul dacoromânilor rotacizanți:

„dacă ne-am închipui că între regiunile vestice ale României și Istria ar lipsi masele de iugoslavi, am vedea cum graiul lor se întregeste adesea. Precum cutare ieșitură din coasta estică a Italiei se potrivește în adâncătura din față a țărmlui dalmat, tot astfel rostirea *chemeșe* în loc de *cămeșă* din regiunile apusene ale teritoriului dacoromân se regăsește aidoma la istroromâni, care în loc de *aș face zic reș face*, întocmai ca în unele regiuni din Banat (*reaș fașe*)” (*ibidem*).

Teoria lui S. Pușcariu a fost îmbrățișată și de Th. Capidan (1927, p. 164):

„De fapt, la istroromâni găsim, pe de o parte, particularități de grai care cu greu se pot despărți de aceleași particularități din dialectul dacoromân, pe de alta însă, nume de localități în vechile lor așezări din apusul Peninsulei Balcanice, care dovedesc lămurit despre autohtonía lor în peninsulă. Alături de acestea, istroromânii, spre deosebire de dacoromâni, nu au nicio urmă în graiul lor din influența unguerească. Dacă într-adevăr ei ar fi avut contact până prin secolul XIII și XIV cu Banatul și Munții Apuseni, atunci, după cum foarte bine observă S. Pușcariu, ar fi fost cu neputință să nu păstreze un cuvânt-două dintre cele mai vechi cuvinte de origine unguerească”.

În continuare Capidan afirmă:

„Lipsa de elemente unguerești apropie pe istroromâni de aromâni și meglenoromâni. Și fiindcă ei din toate timpurile au făcut parte din romanitatea apuseană a peninsulei, acolo unde încă din timpurile cele mai vechi au putut veni în contact cu aromânii, particularitatea din graiul lor de a labializa [de fapt de a consonantiza – nota n., V.F.] pe *u* în diftongii *au* și *eu* + consoană, care nu este așa de nouă, și are o întindere mai mare, ar putea servi ca o nouă dovadă despre această apropiere. Nu se știe dacă originea acestei particularități trebuie atribuită limbei grecești. Ținând seama de faptul că ea se află și în limba albaneză, n-ar putea fi exclus cazul ca ea să aibă o origine locală. În cazul acesta, autohtonía istroromânilor în peninsulă pare și mai evidentă” (Capidan 1927, p. 164).

„Admițând originea sudică și pentru istroromâni, noi revenim la vechea concepție istorică, care vede în toate populațiile românești din sudul Dunării pe urmașii romanității balcanice” (*ibidem*, p. 165).

Al. Rosetti (1931–1932; 1978, p. 651–656) respinge teoria lui Pușcariu și Capidan, apropiindu-se de cea a lui Densusianu și Popovici. El ajunge la următoarele concluzii:

„1. Istroromâna este un grai dacoromân transportat în Istria; emigrarea spre Istria s-a petrecut înaintea sau în cursul secolului al XIII-lea.

2. Limba celor care au dus istroromâna în insula Veglia și în Istria cunoaște rotacismul.

3. Urmele trecerii acestor populații spre vest sunt atestate în Bosnia și Croația în sec. al XV-lea–al XVI-lea.

Trebuie să presupunem că la o epocă posterioară instalării în Istria, o populație de grai dacoromân, cu particularități lingvistice care se regăsesc astăzi în graiul dacoromân din părțile Banatului și Țării Hațegului, s-a suprapus peste populația care vorbea cu rotacism și a introdus în istroromână cuvinte nerotacizate și expresii particulare acestei regiuni” (1978, p. 655–656).

Nici după Traian Cantemir (1968, p. 91–110; 1973, p. 142–147),

„istoromânii nu provin dintr-un singur strat de coloni, dar probe istorice pentru originea nordică [dacoromânească – nota n., V.F.] a istoromânilor nu există. Sunt suficiente, în schimb, datele referitoare la deplasările vlahilor în cuprinsul Peninsulei Balcanice, de la est la vest” (Cantemir 1973, p. 146), iar pentru August Kovačec este „bine argumentată în știință părerea că istoromânii sunt urmașii vlahilor balcanici” (Kovačec 1971, p. 30–32; 1984, p. 554).

Emil Petrovici (1960, p. 79–83; 1967, p. 11–19) susține că locul de obârșie al istoromânilor s-a aflat în sudul Dunării unde se vorbeau graiuri de tip sud-slav oriental (bulgărești), într-o zonă situată „la nord de linia Jireček și la est de mănunchiul de izoglose care separă sud-slava orientală de sud-slava occidentală (Valea Timocului)”.

O critică a teoriei lui Emil Petrovici, care exclude din teritoriul de formare a limbii române Mœsia Superior au exprimat cu numeroase argumente V. Arvinte (1969, p. 1–18), Ivănescu (1980, p. 71) și, relativ recent, Elena Scărlătoiu (1998, p. 73–75).

După G. Ivănescu (1980, p. 71) limita vestică a teritoriului de formare a limbii române nu era valea Timocului, ci valea Drinei, situată la vest de Belgrad. Strămoșii istoromânilor ocupau zona cea mai nordică și dinspre vest, în „regiunea Drinei și a Savei inferioare și teritoriile de la vest de Banatul românesc și de Crișana” (p. 306). După savantul ieșean, istoromânii, ca și unii dacoromâni (cei din părțile vestice), au venit în contact nu numai cu slavii care au dat naștere graiurilor de tip sud-slav oriental, ci și cu și cei care au dat naștere graiurilor slave de tip sud-slav occidental. Rotacizantii sud-dunăreni care locuiau pe valea Drinei și a Savei inferioare, se aflau în contact cu dacoromânii din Banatul românesc și cu cei din Crișana. Cu timpul, numărul rotacizanților sud-dunăreni scade, fie prin deznaționalizare, fie prin emigrații. În secolul al XIV-lea, strămoși ai istoromânilor se găseau în Dalmația și în insulele apropiate. Parte din ei au ajuns în Istria, unde locuiau în mai multe așezări rurale decât astăzi. Din rândul lor se vor desprinde așa-numiții morlaci, care se vor răspândi prin Bosnia și Croația, de unde resturi dintre ei vor ajunge în Istria, cunoscuți sub numele de *istoromâni*, nume dat pe cale savantă. O ramură a morlacilor, așa-numiții cici, s-a așezat în sec al XV-lea la nord de Monte Maggiore și de Trieste. Majoritatea au fost deznaționalizați, păstrându-și graiul doar cei din Jeian.

Încercând să împace cele două teorii dominante, Elena Scărlătoiu ajunge la concluzia că „marea masă a strămoșilor istoromânilor provine din regiunile septentrionale ale Peninsulei Balcanice” și că „au existat mai multe «nuclee» situate atât în părțile centrale, de vest și de nord-vest ale Transilvaniei, cât și la sud de Dunăre, cu precădere în zona Timok–Prizren” (*ibidem*, p. 325).

După G. Filipi (2002, p. 42; 2003, p. 84), „istoromânii descind din așa-numiții *vlahi balcanici*, în documentele medievale croate și bosniace deseori fiind menționați ca *vlahi* sau ca *morlaci*”.

Și după N. Saramandu (2005, p. 21), care are în vedere în primul rând izvoarele istorice,

„rezultă că istroromânii sunt urmașii populației romanizate din nord-vestul Peninsulei Balcanice, care se aflau în contact teritorial atât cu populația romanizată din nordul Dunării (ținuturile vestice), cât și cu populația romanizată din sudul Dunării (strămoșii meglenoromânilor și ai aromânilor). Așa se explică concordanțele istroromânei, pe de o parte, cu graiurile vestice ale dacoromânei și, pe de altă parte, cu dialectele românești sud-dunărene (meglenoromâna și aromâna). După cum rezultă din documentele istorice din secolele XII–XV, strămoșii istroromânilor s-au deplasat treptat pe coasta dalmată, apuseană până în Istria”.

Din cele spuse până aici rezultă că cert este că istroromânii vorbesc un dialect al limbii române, întrucât toate fenomenele care deosebesc limba română de limba latină și de celelalte limbi romanice se găsesc și în istroromână², că ei nu sunt băștinași în locurile de astăzi, unde au ajuns după încheierea transformării lui *n* simplu intervocalic în *r* în elementele de origine latină. Sigur este, de asemenea, că în drumul lor din interiorul Peninsulei Balcanice au trecut prin Bosnia Herțegovina și coasta Dalmației, ultimul lor popas reprezentându-l Učka Gora. Ei au avut contact cu dacoromânii rotacizanți din Crișana și din Țara Moților, dar și cu cei din sud-vestul României (Banat și Țara Hațegului).

În problema originii istroromânilor, știința încă nu și-a spus ultimul cuvânt, în construcția diverselor teorii rămânând o serie de aspecte nerezolvate, acestea plâsându-se, mai mult sau mai puțin, în domeniul ipotezelor plauzibile (Todoran 1977, p. 109).

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE. SIGLE

AnL = „Anuar de lingvistică și istorie literară”. A. Lingvistică, Iași, I, 1965 și urm.

Arvinte 1969 = Vasile Arvinte, *Limite de vest a teritoriului romanizat de la baza limbii române*, în

AnL, Iași, XX, 1969, p. 1–18.

AUI = „Analele Universității «Al. I. Cuza»”, Iași, I, 1955 și urm.

² Și anume în fonetică: *a* neaccentuat > *ă* (ulterior *ă* protonic > *a*, iar *ă* final > *ę* în varianta sudică); *a* accentuat în poziție nazală > *â* (cu varianta *â*); *b* și *v* intervocalici dispar: *hiberna* > *iârma/iârne*, *civitatem* > *četâte*; *caballus* > *câ*; *br* > *ur*: *cribrum* > *čur*; *t* + *ě*, *ī*, *e*, *i* în hiat, *i* flexionar > *ț*: *těxo* > *țes*; *cofītus* > *cuțit*; *scortea* > *scorțe* (< *scoarță*)/*scorța*, *puteus* > *puț*; *barbati* > *barbăț*; *d* + *ě*, *ī*, *i* flexionar, *e*, *i* în hiat > *z* (< *dz*): *děcem* > *zěče* (< *dzeče*), *dies* > *zi* (< *dzi*); *frunze* < *frondea*; *flamūnz* < **flammabundī*; *t* + *e*, *i* + *ó*, *ú* accentuați > *č*: *fetiulus* > *fečor*; **fetiola* > *fečore*; *d* + *e*, *i* + *ó*, *ú* > *j/z* (< *ğ*): *deorsum* > *jos/zos* (< *ğos*); *adjuto* > *jut/zut* (< *(a)jut*) etc. (Frățilă 2010a, p. 23–31). Structura gramaticală este în general de origine latină (Frățilă 2010a, p. 33–50); fondul principal de cuvinte este în esența sa latinesc (Frățilă 2010a, p. 50–56), la acesta, în perioada românei comune, se adaugă unele elemente de origine autohtonă (cf. *bălege*, *băta/băț* ‘baltă’, *brăv/brāv* ‘brâu’, *căfē/căfa*, *čâra* ‘cioară’, *γrésa/grēsę* ‘gresie, cute’, *rățe/râta* etc. (Frățilă 2010a, p. 347–410) și de origine slavă veche (cf. *băba/băbe* < *baba*, *bob* < v.sl. *bobŭ*, *bola/bolę* < v.sl. *bolŭ*; *cârpa/cârpe* < v.sl. *crŭpa*; *cosi* < v.sl. *kositi*, *dobândi* < v.sl. *dobyti*, *dobodę*; *drâg* < v.sl. *dragŭ*, *glăs* < v.sl. *glasŭ* etc.) (Frățilă 2014, p. 151–193).

- Cantemir 1968 = Traian Cantemir, *Noi date istorice referitoare la istroromâni*, în LL, XIX, 1968, p. 91–110.
- Cantemir 1973 = Traian Cantemir, *Istroromâna în viziunea lui Ovid Densusianu*, în *Ovid Densusianu. Omul și opera*, Deva, 1973, p. 142–146.
- Capidan 1927 = Th. Capidan, *Românismul balcanic*, în RF, I, 1927, nr. 1–2, p. 155–165.
- Coteanu 1961 = Ion Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii române*, București, Editura Științifică, 1961.
- Dahmen 1989 = Wolfgang Dahmen, *Areallinguistik, IV. Istrorumänisch*, în *Lexicon der romanischen Linguistik*. Hrsg. von Günter Holtus, Michael Metzelin, Christian Schmidt, Band II., Tübingen, Niemeyer, 1989, p. 448–460.
- Densusianu 1901 = Ovid Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, vol. I. *Les Origines*, Paris, Ernest Leroux Éditeur, 1901.
- Densusianu 1961 = Ov. Densusianu, *Istoria limbii române*. Ediție îngrijită de J. Byck, vol. I–II, București, Editura Științifică, 1961.
- Drăganu 1933 = Nicolae Drăganu, *Români în veacurile IX–XIV pe baza toponimiei și a onomasticeii*, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, 1933.
- Filipi 2002 = Goran Filipi, *Istrorumunjski lingvistički atlas. Atlasul Lingvistic Istroromân. Atlante Linguistico Istrorumeno*, Pula, Znanstvena udruga Mediteran, 2002.
- Filipi 2003 = Goran Filipi, *Câteva observații asupra istroromânei actuale*, în „Tabula” (Pula), 2003, nr. 6, p. 83–94.
- Frățilă 2010a = Vasile Frățilă, *Observații asupra elementului autohton din dialectul istroromân*, în *Frățilă–Bărdășan 2010*, p. 347–410.
- Frățilă 2010b = Vasile Frățilă, *Probleme de dialectologie română*, Blaj, Editura Astra, 2010.
- Frățilă 2014 = Vasile Frățilă, *Elementul slav vechi din lexicul dialectului istroromân*, în idem, *Dialectologie românească (sud- și nord-dunăreană)*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2014, p. 151–193.
- Frățilă–Bărdășan 2010 = Vasile Frățilă (coord.), Gabriel Bărdășan, *Dialectul istroromân. Straturi etimologice*, partea I, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2010.
- GS = „Grai și suflet”, București, I, 1927 și urm.
- Ireneo della Croce 1698 = Ireneo della Croce, *Historia antica e moderna, sacra e profana della città di Trieste*, Venezia, 1698.
- Ivănescu 1980 = G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iași, Editura Junimea, 1980.
- Kovačec 1971 = August Kovačec, *Descrierea istroromânei actuale*, București, Editura Academiei R.S.R., 1971.
- Kovačec 1984 = August Kovačec, *Istroromâna*, în V. Rusu (ed.), *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, Scrisul Românesc, 1984, p. 550–591.
- Kovačec 1999 = August Kovačec, *L'Istroromeni*, în „L'Annuario dell'Istituto Romeno di Cultura e Ricerca Umanistica di Venezia”, 1999, Casa Editrice Muzeul Satu-Mare, p. 129–142.
- LL = „Limbă și literatură”, București, I, 1955 și urm.
- LR = „Limba română”, București, I, 1952 și urm.
- Petrovici 1960 = Emil Petrovici, *Problema limitei sud-vestice a teritoriului de formare a limbii românești*, în LR, IX, 1960, nr. 1, p. 79–83.
- Petrovici 1967 = Emil Petrovici, *Elementele sud-slave orientale ale istroromânei și problema teritoriului de formare a limbii române*, în CL, XII, 1967, nr. 1, p. 11–19.
- Petrovici–Neiescu 1964 = Emil Petrovici, Petru Neiescu, *Persistența insulelor lingvistice. Constatări făcute cu prilejul unor noi anchete dialectale la istroromâni, meglenoromâni și aromâni*, în CL, IX, 1964, nr. 2, p. 187–214.
- Popovici 1914 = Iosif Popovici, *Dialectele române (Rumänische Dialekte)*, IX. *Dialectele române din Istria*. Partea I. *Referințele sociale și gramatica*. Partea II. *Texte și glosar*, Halle a.d.S., Max Niemeyer, 1914.

- Pușcariu 1926 = Sextil Pușcariu, *Studii istroromâne*. În colaborare cu M. Bartoli, A. Belulovici și A. Byhan, vol. II. *Introducere – Gramatică – Caracterizarea dialectului istroromân*, București, Cultura Națională, 1926.
- RF = „Revista filologică”, Cernăuți, I, 1927 și urm.
- Rosetti 1931–1932 = Al. Rosetti, *Asupra repartizării dialectale a istroromânei*, în GS, V, nr. 1, 1931–1932, p. 1–9.
- Rosetti 1978 = Al. Rosetti, *Istoria limbii române, I. De la origini până în secolul al XVII-lea*. Ediția a II-a, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978.
- Saramandu 2005 = Nicolae Saramandu, *Originea dialectelor românești (pe baza surselor istorice)*, București, Editura Academiei Române, 2005.
- Scărlătoiu 1998 = Elena Scărlătoiu, *Istroromânii și istroromâna. Relații lingvistice cu slavii de sud: cuvinte de origine veche slavă*, București, Editura Staff, 1998.
- Todoran 1977 = Romulus Todoran, *Originea dialectelor românești*, în Matilda Caragiu-Marioțeanu, Ștefan Giosu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Romulus Todoran, *Dialectologie română*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1977, p. 97–111.
- Vasiliiu 1968 = Em. Vasiliiu, *Fonologia istorică a dialectelor dacoromâne*, București, Editura Academiei R.S.R., 1968.

L'ORIGINE DES ISTROROUAINS. CERTITUDES ET HYPOTHÈSES

(Résumé)

Après avoir présenté les principaux points de vue exprimés au sujet de l'origine des istrorouains (O. Densusianu, Iosif Popovici, S. Pușcariu, E. Petrovici, A. Kovačec etc.), l'auteur prouve le fait que les Roumains parlent un dialecte de la langue roumaine, puisque tous les phénomènes qui distinguent le roumain du latin et des autres langues romanes se trouvent aussi dans l'istrorouain, ainsi que le fait qu'ils ne sont pas indigènes dans l'espace où ils vivent aujourd'hui. Les Istrorouains y sont arrivés après la transformation de *n* simple intervocalique en *r* dans les éléments d'origine latine. Il est également certain que, dans leur chemin à l'intérieur des Balkans, ils ont traversé la Bosnie-Herzégovine et la Côte Dalmate, leur dernier arrêt étant Učka Gora (it. Monte Maggiore). Ils ont été en contact avec les Dacorouains de Crișana et de Țara Moșilor dans le parler desquels *-n-* est devenu *-r-*, mais aussi avec les Dacorouains du sud-ouest de la Roumanie (Banat et Țara Hațegului). Quant à l'origine des Istrorouains, il y a beaucoup de questions qui n'ont pas reçu des réponses claires, restant actuellement dans le domaine des hypothèses plausibles.

Cuvinte-cheie: origine, dialect, istroromân, ipoteze.

Mots-clés: origine, dialecte, istrorouain, hypothèses.

Universitatea de Vest
Facultatea de Litere, Istorie și Teologie
Timișoara, Bd. Vasile Pârvan, 4
fratila_v@yahoo.com